

Q-ÉRTÉK INICIALIZÁLÁS A HFRIQ-LEARNING RENDSZERBEN

TOMPA TAMÁS

Miskolci Egyetem

Informatikai Intézet

Általános Informatikai Intézeti Tanszék

tamas.tompai@uni-miskolc.hu

KOVÁCS SZILVESZTER

Miskolci Egyetem

Informatikai Intézet

Általános Informatikai Intézeti Tanszék

szilveszter.kovacs@uni-miskolc.hu

Absztrakt. A Heurisztikusan gyorsított fuzzy szabályinterpoláció alapú Q-tanulás (HFRIQ-learning) módszer célja a szakértő által megadott tudásbázis injektálása a tanulási folyamatba (a tanulási fázis előtt), majd ezen kezdeti tudásbázis hangolása, pontosítása a tanulási folyamat során. A szakértő által megadható szabályok „ha-akkor” formátumúak, ahol a „ha” rész az állapot, az „akkor” rész pedig az ebben az állapotban preferált akció. A szakértői szabályrendszer HFRIQ-learning-rendszerbe történő injektálásához minden egyes szakértői szabályt „állapot-akció-Q-érték” formátumúra szükséges konvertálni, amely következtében szükséges a szabályok „Q-érték” részének meghatározása. A cikk célja egy kezdeti Q-érték-inicializálási módszer bemutatása, amely a szakértő által definiált minden egyes szabályra kezdeti Q-értéket határoz meg, amely következtében a szakértői szabályrendszer „állapot-akció-Q-érték” formátumban injektálható a tanulási folyamatba.

Kulcsszavak: megerősítéses tanulás, *Q-learning*, Fuzzy *Q-learning*, *Q-érték-inicializálás*, szakértői tudásbázis

1. Bevezetés

A megerősítéses tanulás (Reinforcement Learning, RL) [5] egy olyan gépi tanulási paradigma, amelyben az ágens a környezetével való interakciók és az interakciók során kapott visszajelzések (megerősítések) alapján térképezi fel az adott probléma megoldását. Ezen módszereket trial-and-error (próbálkozás) típusú módszereknek is nevezik, mert akciók (cselekvések) próbálgatása során kapott megerősítési értékek alapján olyan jövőbeli akciók választására törekednek a módszerek, melyek maximalizálják a szerezhető jutalmakat.

Ilyen megerősítéssel tanulási algoritmus a Q-tanulás (Q-learning) [16], illetve a SARSA [4] is, amelyek diszkrét állapot- és akcióter-felbontással rendelkeznek (azaz véges számú és diszkrét értékű állapot-akció érték lehetséges). Ezen algoritmusok közös jellemzője, hogy a Bellman-egyenlet [1] fixpontmegoldásait keresik számos iteráción keresztül és az adott állapotokban választható akciók hasznosságát egy Q-értékkel (hasznosságértékkel) jellemzik. A Q-érték az adott állapotban az adott akció végrehajtása melletti jószág értéket határozza meg, tehát azt, hogy az adott akció végrehajtása mennyire eredményes („mennyit ér”) az adott állapotban, figyelembe véve a jövőbeli várható jutalmakat is. Minden egyes lehetséges állapot-akció párra ez egy $Q(s_t, a_t)$ Q-függvényt eredményez, amely értékei általában (diszkrét állapot-akció tér esetében) egy Q-táblában tárolódnak, majd a tanulási fázis során pedig iteratív módon kerülnek frissítésre. A Q-értékek tehát ezen algoritmusok alapvető elemei, a tanulási folyamat során létrejött tudásbázist reprezentálják.

A Heurisztikusan gyorsított fuzzy szabály-interpoláció alapú Q-tanulás (HFRIQ-learning) [8] módszer esetében a rendszer tudásbázisát egy ritka (interpolált) fuzzy szabálybázis írja le, ahol a fuzzy szabályok konzekvens része a Q-érték, antecedense pedig az állapot-akció. Az állapot-akció formátumú szakértői szabályok tanulási folyamatba történő beillesztéséhez szükség van azok Q-értékének (nem szakértő által történő) meghatározására.

A cikk célja egy olyan Q-érték inicializálási módszer bemutatása, amely alkalmas a szakértő által definiált állapot-akció formátumú fuzzy szabályokra Q-értéket meghatározni, amely következtében azok már adaptálhatók a HFRIQ-learning-rendszer tanulási folyamatába.

2. A HFRIQ-learning megerősítéssel tanulási módszer

A heurisztikusan gyorsított FRIQ-learning (Heuristically Accelerated Fuzzy Rule-Interpolation based Q-learning – HFRIQ-learning) [8] a FRIQ-learning (Fuzzy Rule-Interpolation based Q-learning) [13] [15] továbbfejlesztett változata, amely lehetőséget biztosít külső szakértői tudásbázis integrálására [6], valamint annak finomhangolására [10]. A módszer a Q-függvény reprezentálásához a „FIVE” (Fuzzy Rule Interpolation based on Vague Environment) [2] [3] szabályinterpolációs algoritmust alkalmazza, amely következtében módszer állapot-akció tere folytonos.

A rendszer tudásbázisa egyetlen r_i ($i \in [1, m]$) szabályának formátuma az m méretű R szabálybázisban a következő [9][13]:

$$r_i: \text{If } s_1 \text{ is } S_1^i \text{ And } s_2 \text{ is } S_2^i \text{ And } \dots \text{ And } s_n \text{ is } S_n^i \text{ And } a \text{ is } A^i \text{ Then } \tilde{Q}(s, a) = q^i \quad (1)$$

ahol S_j^i az i -edik ($i \in [1, m]$) szabály j -edik ($j \in [1, n]$) állapotdimenziójának fuzzy halmaza az n -dimenziós \mathcal{S} állapottérben, $s \in \mathcal{S}$ az n -dimenziós állapotmegfigyelés, s_j a j -edik dimenziója az s állapotmegfigyelésnek, A^i az i -edik szabály egydimenziós akcióuniverzumának (U) fuzzy halmaza, $a \in U$ az akció,

$\tilde{Q}(s, a)$ a FIVE FRI [2][3] által becsült Q-függvény, q^i pedig az i -edik szabály konzekvense (Q-értéke).

A szakértői tudásbázis (R_{expert}) formátuma hasonló az (1) formula által meghatározott szabályokéhoz, azzal az eltéréssel, hogy a szakértői szabályok (\hat{r}) antecedense az állapot, konzekvense pedig az ebben az állapotban preferált akció [6]:

$$\hat{r}_i: \text{If } s_1 \text{ is } \hat{S}_1^i \text{ And } s_2 \text{ is } \hat{S}_2^i \text{ And ... And } s_n \text{ is } \hat{S}_n^i \text{ Then } a = \hat{A}^i \quad (2)$$

ahol \hat{r}_i az i -edik ($i \in [1, \hat{m}]$) szakértői szabály az R_{expert} szabálybázisban, $\hat{S}_n^i = [\hat{S}_1^i, \hat{S}_2^i, \dots, \hat{S}_n^i]$ az i -edik szakértői szabály n -dimenziós állapotmegfigyelése, \hat{A}^i az ehhez az \hat{S}_n^i állapotmegfigyeléshez tartozó akció, i ($i \in [1, \hat{m}]$) pedig a szabály indexe az \hat{m} méretű szakértői szabályrendszerben.

Annak következtében, hogy a szakértői szabályrendszer injektálható legyen a rendszerbe formátumának átalakítása szükséges „állapot-akció-Q-érték” formátumra. Ezután az átalakított szakértői szabályok antecedense az állapot-akció, konzekvense pedig egy becsült \tilde{Q}_{init} érték lesz. A cikk célja ezen \tilde{Q}_{init} érték számítási módjának bemutatása, amely a későbbi 3. fejezetben kerül részletesen bemutatásra.

A HFRIQ-learning tanulási folyamata egy kezdeti fuzzy szabálybázissal indul, amely a szakértői szabályok és az állapottér sarokpontjaiban elhelyezkedő, 0 konzekvens-értékű szabályok kombinációjával jön létre. A szakértői szabályok és a sarokponti szabályok között lévő esetleges ellentmondásokat a rendszer az ellentmondó szabályok összevonásával oldja fel. A tanulás során új szabályok akkor kerülnek beillesztésre a szabálybázisba, ha a Q-érték változása meghalad egy előre meghatározott küszöbértéket, és nincs az aktuális megfigyeléshez közeli, már létező szabály. Ha a Q-érték változása (frissítése) kicsi, akkor a meglévő szabályok konzekvenssei frissülnek a következő összefüggés szerint [13] [15]:

$$\tilde{Q}^{k+1}(s, a) = \tilde{Q}^k(s, a) + \Delta\tilde{Q}^{k+1}(s, a) \quad (3)$$

$$\Delta\tilde{Q}^{k+1}(s, a) = \alpha * \left(g(s, a, s') + \gamma * \max_{a' \in U} \tilde{Q}^k(s', a') - \tilde{Q}^k(s, a) \right) \quad (4)$$

ahol $\gamma \in [0, 1]$ a leszámítolási tényező, $\alpha \in [0, 1]$ a tanulási ráta, q_i^{k+1} az i -edik szabály konklúziója a $(k + 1)$ -edik iterációban, a pedig az s -ben végrehajtott akció.

Az új megfigyelt állapot s' , $g(s, a, s')$ a megfigyelt jutalom az $s \rightarrow s'$ állapotátmenetre, \tilde{Q}^k és \tilde{Q}^{k+1} pedig a k -edik és a $(k + 1)$ -edik iteráció FIVE FRI módszer által becsült Q-értéke [13][15]:

$$\tilde{Q}(\mathbf{s}, a) = \begin{cases} q^i & \text{ha } (\mathbf{s}, a) = \\ \sum_{i=1}^m \left(\frac{q^i}{(\delta_v^i)^\lambda} \right) / \left(\sum_{j=1}^m \frac{1}{(\delta_v^j)^\lambda} \right) & (\mathbf{s}^i, a^i) \text{ valamennyi } i - re, \\ & \text{egyébként} \end{cases} \quad (5)$$

ahol q^i az i -edik ($i \in [1, m]$) szabály konklúziója, (\mathbf{s}, a) a megfigyelés, δ_v^i a skálázott távolság [3] az (\mathbf{s}, a) megfigyelés és az i -edik szabály (\mathbf{s}^i, a^i) antecedense között, λ a Shepard-paraméter, m pedig a szabályok száma.

Ha a Q -érték változása a frissítés során kicsi és van már létező szabály a megfigyelés közelében [8], akkor egy gradiens módszer alapú hangolási eljárás a megfigyeléshez legközelebb lévő szabálypont antecedensét és konzekvensét fogja hangolni [10] a következő összefüggések szerint [8] [10]:

$$\mathbf{s}_{k+1} = \mathbf{s}_k - \left(2 * TDerror * \frac{\partial \tilde{Q}(\mathbf{s}, a)}{\partial \mathbf{s}} \right) * \alpha \quad (6)$$

$$a_{k+1} = a_k - \left(2 * TDerror * \frac{\partial \tilde{Q}(\mathbf{s}, a)}{\partial a} \right) * \alpha \quad (7)$$

$$q_{k+1} = q_k - \left(2 * TDerror * \frac{\partial \tilde{Q}(\mathbf{s}, a)}{\partial q} \right) * \alpha \quad (8)$$

ahol a $\mathbf{s}_{k+1}, a_{k+1}, q_{k+1}$ a gradiens módszer által meghatározott új állapot, akció- és Q -értékek, \mathbf{s}_k, a_k, q_k a régi állapot, akció- és Q -értékek, α a gradiens-módszer tanulási rátája, $\frac{\partial \tilde{Q}(\mathbf{s}, a)}{\partial \mathbf{s}}, \frac{\partial \tilde{Q}(\mathbf{s}, a)}{\partial a}, \frac{\partial \tilde{Q}(\mathbf{s}, a)}{\partial q}$ a Q -függvény állapot, akció- és Q -érték szerinti parciális deriváltjai, a $TDerror$ értéke pedig a következő [8] [10]:

$$TDerror = g(\mathbf{s}, a, \mathbf{s}') + \gamma * \max_{a' \in U} \tilde{Q}^k(\mathbf{s}', a') - \tilde{Q}^k(\mathbf{s}, a) \quad (9)$$

A tanulási folyamat során alkalmazott szabályhangolás következtében előfordulhat, hogy egyes szabálypontok közel kerülnek egymáshoz. Ilyen esetekben, mivel ezek a szabálypontok nagyon hasonló információt írnak le, a rendszer ezeket egyetlen szabállyá vonja össze a tanulási folyamat során, csökkentve ezáltal a szabálybázis méretét [8] [10]. További, a tanulási fázis után opcionálisan alkalmazható szabálybázis-csökkentő eljárásokat a [7] [11] [12] és [14] források mutatnak be.

A rendszer tanulási fázisa akkor tekinthető befejezettnek, ha már nem jön létre új szabály, a Q -értékek változása és a szabálypontok vándorlása minimális, illetve nem történik már újabb szabályösszevonás (nincsenek egymáshoz közeli szabályok).

3. Q-érték inicializációs módszer a szakértői szabályokra

Az előzetes tudásbázis a szakértő által szabályrendszer formájában kerül leírásra a (2) formula által meghatározott módon. A szabályrendszerben az antecedens a többdimenziós állapotuniverzumot, a konzekvens pedig az akciódimenziót jelöli, azaz ezen szabályok definiálásukkor nem rendelkeznek Q-értékkel. A HFRIQ-learning-módszer szabályrendszere a (1) formula szerint állapot-akció-Q-érték formátumú, ahol az antecedens a többdimenziós állapot és az akció, a konzekvens pedig a Q-érték.

Annak érdekében, hogy a szakértői szabályok a HFRIQ-learning szabályrendszerébe illeszthetők legyenek, meg kell határozni a szakértői szabályok kezdeti Q-érték konzekvensét. A szakértői szabályok akciókonzekvenséi az antecedens oldalra kerülnek, majd az új konzekvensük pedig ezen Q-érték lesz. Ezt a folyamatot még a tanulási fázis megkezdése előtt kell megvalósítani. A kezdeti Q-érték meghatározási módszer célja tehát még a tanulási fázis előtt, a szakértői szabályrendszer minden egyes szabályára becsült Q-érték (\tilde{Q}_{init}) inicializálása, azaz a kezdeti Q-függvény meghatározása. Ez a szakértői heurisztikából létrehozott kezdeti Q-függvény lesz hangolva a tanulási folyamat során.

Feltételezve, hogy a szakértő által megadott szabályok megkérdőjelezhetetlenül helyesek, az azokra meghatározott Q-értékeknek relatívan magasnak (és lehetőleg 0-tól eltérőnek) kell lenniük. A relatívan magas érték egy kezdeti becslés, amely a környezet által maximálisan adható jutalom (g_{max}) ismeretében a következők alapján határozható meg:

Jelöljük a szakértői szabályok kezdeti becsült Q-értékét \tilde{Q}_{init} -tel. Ez a kezdeti Q-érték-becslés pedig legyen a maximálisan szerezhető Q-érték (\tilde{Q}_{max}) érték η -ed ($\eta \in [0,1]$) része:

$$\tilde{Q}_{init} = \eta * \tilde{Q}_{max} \quad (10)$$

Ahol η azt határozza meg, hogy a maximálisan szerezhető, becsült Q-érték mekkora része legyen a szakértői szabályok tényleges konzekvensé értéke (Q-értéke). A \tilde{Q}_{max} értékét a következőképpen lehet kifejezni a (4) frissítési formula alapján:

$$\tilde{Q}_{max} = \lim_{k \rightarrow \infty} \tilde{Q}^{k+1}(\mathbf{s}^*, a^*) \quad (11)$$

$$\tilde{Q}_{max} = \lim_{k \rightarrow \infty} (\tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a^*) + \alpha * g(\mathbf{s}^*, a^*, \mathbf{s}^*) + \gamma * \tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a^*) - \tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a^*))$$

Ahol legyen $\tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a^*) = \max_{a' \in U} \tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a')$ és $g(\mathbf{s}^*, a^*, \mathbf{s}^*) = \max_{s \in S, a \in U} g(\mathbf{s}, a, \mathbf{s}') = g_{max}$. α a tanulási ráta, γ a diszkontálási tényező, $g(\mathbf{s}, a, \mathbf{s}')$ a jutalom értéke az $\mathbf{s} \rightarrow \mathbf{s}'$ állapotátmenetre, \tilde{Q}^k a k -adik, \tilde{Q}^{k+1} pedig a $k + 1$ -edik iteráció becsült konklúziója. A g_{max} paraméter, amely szintén a szakértő által meghatározott és a környezet által adható maximális megerősítés értékét jelöli. Ez a (11) összefüggés azt mutatja meg,

hogy miközben az iterációk száma (k) közelít a végtelenhez a Q-érték hova konvergál.

A (11) összefüggést tovább fejtve a következő formulához jutunk:

$$\begin{aligned}\tilde{Q}_{max} &= \lim_{k \rightarrow \infty} (\tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a^*) + \alpha * (g_{max} + (\gamma - 1) * \tilde{Q}^k(\mathbf{s}^*, a^*))) = \\ &= \tilde{Q}^k(\mathbf{s}, a) + \alpha * g(\mathbf{s}, a, \mathbf{s}') + \alpha * (\gamma - 1) * \tilde{Q}^k(\mathbf{s}', a') = \\ &= \frac{\alpha * g_{max}}{-\alpha * (\gamma - 1)} = \frac{g_{max}}{1 - \gamma}\end{aligned}\tag{12}$$

A fenti levezetés alapján a szakértői szabályok kezdeti becsült Q-értéke (\tilde{Q}_{init}) a környezet által adható maximális megerősítés (g_{max}) és a 1-diszkontálási faktor (γ) hányadosa:

$$\tilde{Q}_{init} = \eta * \frac{g_{max}}{1 - \gamma}, \text{ ahol } \gamma < 1\tag{13}$$

Ahol \tilde{Q}_{init} a becsült, maximálisan elérhető Q-érték a környezet által maximálisan adható jutalom g_{max} ismeretében, $\eta \in [0,1]$ a \tilde{Q}_{init} skála faktora, amely azt határozza meg, hogy a számított \tilde{Q}_{init} érték mekkora része (százaléka) kerüljön figyelembevételre, γ pedig a diszkontálási tényező. Az így kiszámított \tilde{Q}_{init} érték a szakértői szabályrendszer minden egyes szabályára, azaz annak konzekvens részére egyforma értékű.

A szabályrendszer formája az előzetes Q-érték meghatározási módszer alkalmazása után az (1) összefüggés mintájára a következőképpen módosul:

$$\hat{r}_i: \text{ If } s_1 \text{ is } \hat{S}_1^i \text{ And } s_2 \text{ is } \hat{S}_2^i \text{ And ... And } s_n \text{ is } \hat{S}_n^i \text{ And } a = \hat{A}^i \text{ Then } \tilde{Q}(\mathbf{s}, a) = \tilde{Q}_{init}\tag{14}$$

4. Összefoglalás

A cikk egy olyan Q-érték inicializálási módszert mutatott be, amely lehetővé teszi a HFRIQ-learning-rendszerben megadott szakértői szabályokra történő kezdeti Q-értékek meghatározását. Az eljárás célja, hogy az állapot-akció formátumú szakértői szabályokat a módszer hatékonyan integrálja a tanulási folyamatba. Ennek során a szakértői szabályok állapot-akció-Q-érték formára kerülnek átalakításra, majd a Q-érték rész kezdeti értékének meghatározása a javasolt módszer által történik, amely a szakértő által megadott maximális megerősítési értéken alapul. A bemutatott módszer hozzájárul a szakértői tudásbázis HFRIQ-rendszer tanulási folyamatába történő injektálásához és a szakértői tudás hatékony felhasználásához.

Irodalomjegyzék

- [1] Bellman, R. E. (1957). *Dynamic Programming*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- [2] Kovács, Sz., Kóczy, L. T. (1997). The use of the concept of vague environment in approximate fuzzy reasoning. *Fuzzy Set Theory and Applications*. Tatra Mountains Mathematical Publications, Mathematical Institute Slovak Academy of Sciences, Bratislava, Slovak Republic, vol. 12, 169–181.
- [3] Kovács, Szilveszter (2006). Extending the fuzzy rule interpolation “five” by fuzzy observation. *Computational Intelligence, Theory and Applications: International Conference 9th Fuzzy Days in Dortmund, Germany, Sept. 18–20, 2006 Proceedings*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
https://doi.org/10.1007/3-540-34783-6_48
- [4] Rummery, G. A., Niranjan, M. (1994). *On-line Q-learning using connectionist systems*. CUED/F-INFENG/TR 166, Cambridge University, UK.
- [5] Sutton, Richard S., and Andrew G. Barto (2018). *Reinforcement learning: An introduction*. MIT press. <https://doi.org/10.1017/s0263574799211174>
- [6] Tompa, Tamás, and Szilveszter Kovács (2020). Applying Expert Heuristic as an a Priori Knowledge for FRIQ-Learning. *Acta Polytechnica Hungarica*, 17, 4.
<https://doi.org/10.12700/aph.17.4.2020.4.2>
- [7] Tompa, Tamás, and Szilveszter Kovács (2017). Clustering-based fuzzy knowledgebase reduction in the FRIQ-learning. *2017 IEEE 15th International Symposium on Applied Machine Intelligence and Informatics (SAMi)*, IEEE.
<https://doi.org/10.1109/sami.2017.7880302>
- [8] Tompa, Tamás, and Szilveszter Kovács (2022). Heuristically accelerated FRIQ-learning. *20th Jubilee International Symposium on Intelligent Systems and Informatics (SISY 2022)*, IEEE. <https://doi.org/10.1109/SISY56759.2022.10036311>
- [9] Tompa, Tamás, and Szilveszter Kovács (2024). Integrating Expert Knowledge into Fuzzy Reinforcement Learning. *2024 IEEE 18th International Symposium on Applied Computational Intelligence and Informatics (SACI)*, IEEE.
<https://doi.org/10.1109/saci60582.2024.10619888>
- [10] Tompa, Tamás, and Szilveszter Kovács (2024). Knowledge Base Optimization of the HFRIQ-Learning. *Acta Polytechnica Hungarica*, 21, 10.
<https://doi.org/10.12700/aph.21.10.2024.10.6>
- [11] Tompa, Tamás, and Szilveszter Kovács (2023). Tudásbázis redukálás a heurisztikusan gyorsított FRIQ-learning rendszerben. *Production Systems and Information Engineering*, 11, 2, 1–12. <https://doi.org/10.32968/psaie.2023.2.1>
- [12] Vincze, Dávid, Alex Tóth, and Mihoko Niitsuma (2020). Antecedent redundancy exploitation in fuzzy rule interpolation-based reinforcement learning. *2020 IEEE/ASME International Conference on Advanced Intelligent Mechatronics (AIM)*.
<https://doi.org/10.1109/aim43001.2020.9158875>

- [13] Vincze, Dávid, and Szilveszter Kovács (2009). Fuzzy rule interpolation-based Q-learning. *2009 5th International Symposium on Applied Computational Intelligence and Informatics*, IEEE. <https://doi.org/10.1109/saci.2009.5136311>
- [14] Vincze, Dávid, and Szilveszter Kovács (2015). Rule-base reduction in Fuzzy Rule Interpolation-based Q-learning. *Recent Innovations in Mechatronics*, 2, 1–2, 1–6. <https://doi.org/10.17667/riim.2015.1-2/10>.
- [15] Vincze, Dávid (2013). *Fuzzy Rule Interpolation-based Q-learning*. PhD dissertation.
- [16] Watkins, C. J. C. H., Dayan, P. (1992). Q-learning. *Machine Learning*, vol. 8 (3/4), 279–292.